

Umiejętność rozumienia ze słuchu w świetle *Europejskiego systemu opisu kształcenia językowego* i *Standardów wymagań egzaminacyjnych*

1. Ustalenia wstępne: co to znaczy znać język (obcy) według ESOKJ?

Europejski system opisu kształcenia językowego Rady Europy dostarcza kategorii opisu procesu uczenia się, nauczania i oceniania. Nie jest to jednak zamknięta propozycja. Dokument w zamierzeniu jego autorów ma stanowić ramę referencyjną, swoisty punkt odniesienia do opracowania szczegółowych inwentarzy i innych komponentów służących opisowi języków w konkretnym kontekście edukacyjnym. Jego niepodważalną zaletą jest wyróżnienie sześciu poziomów zaawansowania od A1 do C2 i określenie odpowiednich kategorii, zwanych wskaźnikami biegłości językowej lub deskryptorami, które pozwalają na oznaczenie biegłości w posługiwaniu się językiem na danym poziomie, przez co autorzy wspomnianego dokumentu rozumieją:

działania podejmowane przez uczestników życia społecznego, którzy – jako osoby indywidualne – posiadają i stale rozwijają **kompetencje** zarówno **ogólne**, jak i **językowe kompetencje komunikacyjne**. Posługując się tymi kompetencjami, podejmują (...) określone **działania językowe**. Uwzględniając **uwarunkowania i ograniczenia**, wynikające z danego **kontekstu**, uruchamiają pewne procesy językowe, które pozwalają rozumieć lub tworzyć **teksty** dotyczące tematów z określonych **sfer życia**. Stosują przy tym strategię najbardziej odpowiednią dla wykonania danego **zadania**.

(ESOKJ, 2003: 20)

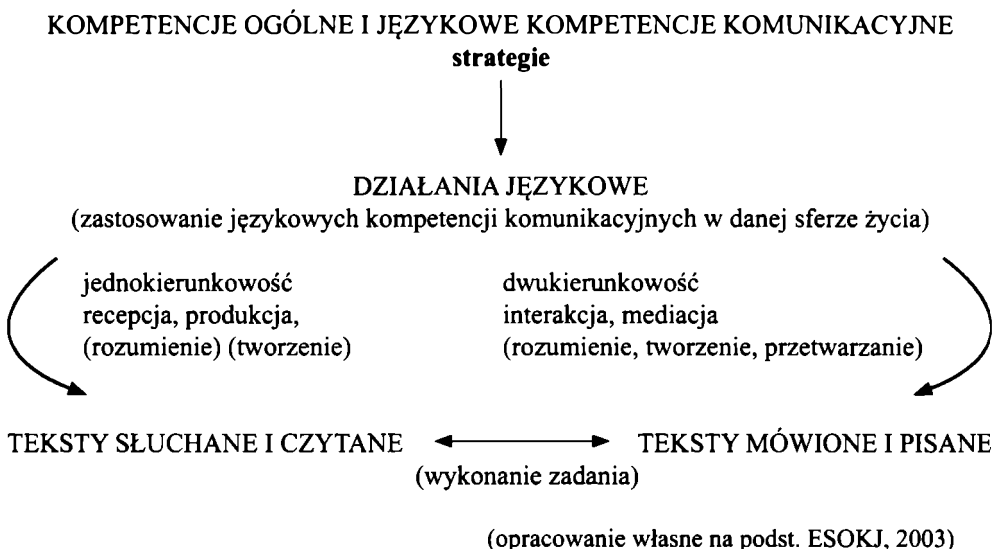
Jest to ujęcie nawiązujące do obecnego w tradycji glottodydaktycznej stwierdzenia, że znać dany język (jako obcy), to używać go w odpowiedni sposób, czyli podejmując konkretne działania w określonym celu (zob. schemat 5).

Kompetencje ogólne i komunikacyjne kompetencje językowe są niezbędne każdemu użytkownikowi języka do podjęcia konkretnych działań receptywnych, produktywnych, interakcyjnych lub mediacyjnych. W świetle ESOKJ pytanie o znajomość języka jest więc w zasadzie pytaniem o to, co jego użytkownik potrafi w tym języku zdziałać, jakie zadanie umie wykonać³². W tym celu musi posiadać

³² Czyli np. samodzielnie zrozumieć i/lub wytworzyć tekst czy też dokonać na nim różnego typu operacji, np. streścić już istniejący bądź przełożyć z jednego języka na inny język.

niezbędne kompetencje i dysponować określonymi umiejętnościami i strategiami uaktywniania tych kompetencji w różnie ukierunkowanych działaniach.

Schemat 5. *Posługiwanie się językiem według autorów ESOKJ*

2. ESOKJ a SWE – jeden czy dwa modele opisu?

Zgodnie z *Europejskim systemem opisu* kompetentny użytkownik języka wykazuje się umiejętnościami przede wszystkim w różnych działaniach językowych, zmierzających zwłaszcza do rozumienia, tworzenia i przetwarzania tekstów. Temu ujęciu są podporządkowane także opisy poziomów biegłości, gdyż eksponuje się w nich podział na działania i strategie produkcyjne (umieszcza się tu tradycyjnie rozumiane sprawności mówienia i pisanie), działania i strategie receptywne (dotyczące rozumienia tekstu słuchanego i czytanego), działania i strategie interakcyjne (służące wymianie informacji) oraz działania i strategie mediacyjne (polegające na przetwarzaniu istniejących tekstów).

Zestawiając proponowany przez Radę Europy sposób opisu z zawartością SWE³³ opracowanych dla języka polskiego, można odnieść wrażenie, że zastosowany

³³ W przedstawionej tutaj analizie uwzględniono SWE opublikowane w 2003 roku (zawierające opis wymagań w zakresie języka polskiego jako obcego na trzech poziomach zaawansowania: B1, B2 i C2) oraz ich najnowszą, niepublikowaną wersję (opisującą sześć poziomów znajomości języka polskiego: A1 – C2). Wszystkie uwagi i przytoczenia dotyczące wymagań w zakresie sprawności rozumienia ze słuchu, które zamieszczono poniżej, pochodzą z nowej, niepublikowanej wersji SWE-WR (w postaci opracowanej w 2009 roku).

w nich tradycyjny podział na sprawności powoduje, że cały opis odbiega od ujęcia znanego z ESOKJ. Jeśli jednak bliżej przyjrzeć się szczegółowym opisom poziomów kompetencji w zakresie poszczególnych sprawności, wyraźnie widać, że jest w nich mowa o różnych działaniach językowych, wymienia się wymagane od zdającego składniki kompetencji komunikacyjnej, czyli za dokumentem Rady Europy – elementy kompetencji językowej, socjolingwistycznej (społeczne użycie języka) i pragmatycznej (interakcyjne użycie języka, typy dyskursu), a nawet – pośrednio – choć nie jest to wyrażone w postaci osobnej skali, w polskim opisie pojawiają się odniesienia do opisanego przez ESOKJ kompetencji socjokulturowej. Można więc przyjąć, że chociaż autorzy polskiego opracowania, precyzując wymagania egzaminacyjne, nieco inaczej skonstruowali model opisu, to jednak do tak wyprofilowanej rzeczywistości językowej odnieśli właściwie te same kategorie co autorzy dokumentu europejskiego³⁴. Takie podejście pozwala więc nie tylko na porównywanie obu dokumentów, ale także na traktowanie polskich *Standardów wymagań egzaminacyjnych* jako swoistego dopełnienia ogólnego w swym charakterze i uniwersalnego opisu zawartego w ESOKJ.

3. Sprawność rozumienia ze słuchu w opisie ESOKJ i SWE

Rozumienie tekstu słuchanego w ESOKJ traktuje się przede wszystkim jako działanie receptywne: „Słuchając, użytkownik języka odbiera i przetwarza wypowiedzi tworzone przez jednego lub więcej mówiących” (ESOKJ, 2003: 67). Twórcy *Europejskiego systemu opisu* są także świadomi, że aby czegoś wysłuchać ze zrozumieniem, uczyć się musi być w stanie:

- usłyszeć wypowiedź (słuchowa umiejętność fonetyczna);
- rozpoznać przekaz językowy (umiejętność lingwistyczna);
- zrozumieć przekaz (umiejętność semantyczna);
- zinterpretować przekaz (umiejętność poznawcza).

(ESOKJ, 2003: 85)

Ogólny (całościowy) opis umiejętności związanych z rozumieniem ze słuchu dla poszczególnych poziomów znajomości języka zawiera poniższa tabela (zob. tabela 2).

³⁴ W ESOKJ wychodzi się od działań (umiejętności) i opisuje się je na poszczególnych poziomach, natomiast w SWE punktem wyjścia są poziomy znajomości języka, a w ich ramach opisuje się poszczególne umiejętności.

Tabela 2. *Rozumienie ze słuchu: ogólny opis umiejętności*

ROZUMIENIE ZE SŁUCHU: OGÓLNY OPIS UMIEJĘTNOŚCI	
C2	[Uczący się] nie ma trudności ze zrozumieniem jakiegokolwiek wypowiedzi mówionej – niezależnie od tego, czy na żywo, czy nagranej – wypowiedzianej z naturalną szybkością rodzimego użytkownika języka.
C1	[Uczący się] rozumie wystarczająco dużo, by móc ze zrozumieniem śledzić dłuższe wypowiedzi na tematy abstrakcyjne i na tematy skomplikowane spoza własnej dziedziny, chociaż może czasami potrzebować objaśnienia szczegółów, szczególnie w przypadku nieznanomości regionalnej odmiany języka. Potrafi rozpoznawać znaczenie w szerokim zakresie wyrażen idiomatycznych i kolokwialnych, zauważając także zmiany rejestru wypowiedzi. Potrafi nadążać ze zrozumieniem dłuższych wypowiedzi, nawet jeśli nie posiadają one wyraźnej struktury, a relacje w nich wyrażane są sugerowane, a nie sygnalizowane wprost.
B2	[Uczący się] potrafi zrozumieć wypowiedzi mówione w standardowej odmianie języka – na żywo lub w postaci nagrania – zarówno na tematy sobie znane, jak i nieznanne, zazwyczaj spotykane w życiu osobistym, społecznym, akademickim lub zawodowym, jedynie nadzwyczajny hałas w tle, niestandardowa struktura wypowiedzi lub częste używanie wyrażen idiomatycznych mogą wpłynąć negatywnie na jego zdolność rozumienia. [Uczący się] potrafi zrozumieć główne znaczenie wypowiedzi złożonych pod względem lingwistycznym i zawartej w nich treści, zarówno na tematy konkretne, jak i abstrakcyjne, wypowiedziane w standardowej odmianie języka, włączając w to wypowiedzi specjalistyczne z dziedziny nieobcej uczącemu się. Potrafi ze zrozumieniem śledzić dłuższą wypowiedź i skomplikowaną argumentację, pod warunkiem że temat jest mu względnie znany, a kierunek rozmowy wyraźnie sygnalizowany.
B1	[Uczący się] potrafi zrozumieć jasną informację o faktach z życia codziennego lub na tematy związane z pracą, odbierając zarówno ogólne przesłanie, jak i konkretne szczegóły, pod warunkiem że wypowiedź jest artykułowana wyraźnie i ze znanym mu akcentem. Potrafi zrozumieć główne myśli zawarte w klarownej, standardowej informacji na znane mu tematy regularnie podejmowane w pracy, szkole, podczas wypoczynku itp., włączając w to również proste opowiadania.
A2	[Uczący się] potrafi zrozumieć wystarczająco dużo, by reagować na konkretne potrzeby komunikacyjne, pod warunkiem że wypowiedź rozmówcy jest artykułowana wyraźnie i powoli. Potrafi zrozumieć zwroty i wyrażenia związane z najważniejszymi dla niego obszarami tematycznymi (np. z bardzo podstawowymi informacjami osobowymi, rodzinnymi, zakupami, topografią lokalną, zatrudnieniem), pod warunkiem, że wypowiedź rozmówcy jest artykułowana wyraźnie i powoli.
A1	[Uczący się] potrafi zrozumieć wypowiedź artykułowaną bardzo powoli i uważnie z długimi pauzami umożliwiającymi stopniowe przyswajanie znaczenia.

Nieco inne ujęcie zawiera polskie opracowanie, w którym osobno opisuje się poszczególne poziomy zaawansowania językowego (według nowej wersji *Standardów wymagań egzaminacyjnych: A1 – C2*) i dla każdego z nich formułuje się ogólny opis umiejętności wymaganych w zakresie sprawności słuchania (jak na przykład w zamieszczonym poniżej opisie wymagań dla poziomu A1).

Ogólny opis umiejętności

Zdający na poziomie A1 powinni umieć rozpoznawać typowe sytuacje komunikacyjne, w których pojawiają się pojedyncze wypowiedzi, krótkie repliki w ramach krótkiego dialogu oraz krótkie wypowiedzi monologowe o tematyce określonej inwentarzem intencjonalno-pojęciowym i tematycznym (zob. *Katalogi A i B*), sformułowane w standardowej odmianie języka.

Powinni rozumieć wyrażone wprost intencje komunikacyjne wypowiedzi dotyczących podstawowych potrzeb życia codziennego, rozpoznawać temat tekstu (rozumienie globalne) oraz umieć znaleźć proste informacje zawarte w krótkiej wypowiedzi o uproszczonej strukturze (rozumienie szczegółowe), mówionej powoli i bardzo wyraźnie, w bardzo dobrych (bliskich idealnym) warunkach akustycznych, z dostosowaniem wymowy i intonacji do możliwości percepcyjnych zdającego na tym poziomie.

Nagrania do zadań są specjalnie opracowane (studyjne).

(SWE-WR, 2009)

Istnieją także pewne różnice już w samej strukturze opisu. ESOKJ proponuje, oprócz ogólnego opisu umiejętności, cztery dodatkowe skale biegłości, opisujące umiejętności wymagane w zakresie:

- rozumienia rozmowy między użytkownikami języka;
- słuchania jako widz/słuchacz;
- słuchania komunikatów i instrukcji;
- słuchania programów radiowych i telewizyjnych.

(ESOKJ, 2003: 68-69)

Uzupełnieniem tego spisu umiejętności odniesionych do określonego typu słuchania ze względu na środek przekazu (źródło) tekstu (radio, nagrania audio) jest, wymagająca także percepcji wzrokowej, umiejętność odbioru przekazu audiowizualnego, którą w dokumencie europejskim określa się według osobnej skali: oglądanie telewizji i filmów.

Na polską propozycję opisu w zakresie rozumienia ze słuchu składa się mniej elementów strukturalnych, oprócz opisu ogólnego na każdym z poziomów znajduje się specyfikacja rodzajów tekstów do słuchania, których znajomość jest wymagana od zdającego egzamin oraz wykaz ról komunikacyjnych – ich biernej znajomości oczekuje się od osoby zdającej egzamin (por. poniższy przykład dla poziomu A1).

Poziom A1 – Rozumienie ze słuchu.

Rodzaje tekstów:

- pojedyncze wypowiedzi intencjonalne i tematyczne (zob. *Katalogi A i B*);
- krótkie dialogi związane z sytuacjami życia codziennego (np. powitanie, pożegnanie), uproszczone i schematyczne dialogi intencjonalne i tematyczne (np. klient w sklepie, turysta w hotelu);
- krótkie i uproszczone ciągłe wypowiedzi intencjonalne (np. podziękowanie, przepraszenie, prośba, propozycja);
- krótkie i uproszczone ciągłe wypowiedzi tematyczne (np. opis ludzi, miejsc, przedmiotów i czynności, przedstawianie wydarzeń w porządku chronologicznym).

Role komunikacyjne:

- nieznajomy, znajomy;
- kolega, przyjaciel;
- członek rodziny;
- turysta;
- uczący się;
- klient;
- pacjent.

(SWE-WR, 2009)

Te trzy zasadnicze komponenty opisu w *Standardach wymagań egzaminacyjnych* są jednak oparte na podobnych wskaźnikach biegłości co opisy w ESOKJ i dzięki temu w wielu miejscach, mimo innej konstrukcji, wskazują na analogiczne kategorie podlegające ocenianiu.

Analizując zawarty w SWE ogólny opis kompetencji w zakresie rozumienia ze słuchu na poszczególnych poziomach znajomości polszczyzny i odnosząc go do opisu z dokumentu Rady Europy, trzeba również wskazać na nieco inny sposób zorientowania obu skal biegłości. Opis europejski jest zorientowany na użytkownika, mowa w nim o tym, co dana osoba potrafi; zawiera na ogół sformułowania pozytywne, z bardzo niewielkimi ograniczeniami; pojawiają się wyrażenia typu: *(uczący się) potrafi zrozumieć wypowiedź, potrafi zrozumieć zwroty i wyrażenia, potrafi zrozumieć główne myśli, nie ma trudności ze zrozumieniem*. Natomiast ogólny opis kompetencji w języku polskim cechuje pewna dyrektywność stwierdzeń, odnoszących się do wymagań egzaminacyjnych, sprzyjają temu wyrażenia typu: *(zdający) powinni rozumieć pojedyncze wypowiedzi, powinni rozumieć intencje komunikacyjne wypowiedzi, powinni umieć znaleźć konkretne informacje, powinni umieć wyłoić główną myśl tekstu, powinni rozumieć wypowiedzi w ramach dialogu i polilogu*.

W obu dokumentach jest więc mowa o tym, co dana osoba potrafi w zakresie rozumienia ze słuchu, jednakże opis polski ma charakter bardziej restrykcyjny, co wynika – być może – z jego wyraźnego ukierunkowania na ocenianie (użytkownikami są także egzaminatorzy). Widać to nawet w sposobie mówienia o osobie podlegającej opisowi: ESOKJ – *uczący się/użytkownik*, SWE – *zdający*. W polskim opisie pojawiają się też informacje na temat typów nagrań i ich źródła (nagrania opracowa-

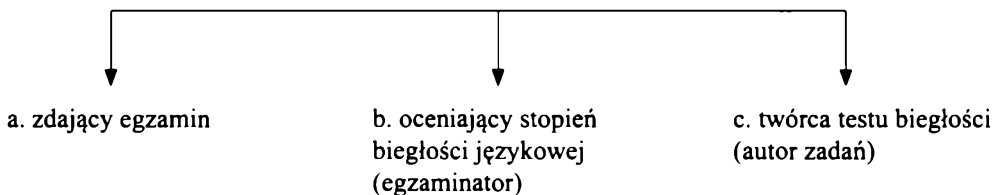
ne/studyjne, nagrania autentyczne), co dodatkowo jeszcze orientuje ten dokument na osoby układające testy, autorów zadań (zob. schemat 6).

Szczegółowe zestawienie przykładowych opisów składających się na umiejętność rozumienia tekstów ze słuchu, zawartych w dokumencie Rady Europy, z propozycjami polskimi pozwala wskazać na wiele tożsamych kategorii opisu, które zostały użyte przez autorów obu dokumentów.

ESOKJ w ogólnym opisie rozumienia ze słuchu dla sześciu poziomów zaawansowania zwraca przede wszystkim uwagę na rodzaj rozumienia i jego cel, począwszy od poziomu A2 słuchający potrafi zrozumieć zwroty i wyrażenia, główne myśli wypowiedzi (B1) i wyselekcjonowane informacje bądź wreszcie zrozumieć całą wypowiedź bez żadnych ograniczeń (C2). Podobnie typy rozumienia wyodrębniają SWE, w których na każdym z poziomów zaawansowania jest mowa o rozumieniu pojedynczych wypowiedzi, wydobywaniu głównej myśli tekstu i jednostkowych informacji, a także o rozumieniu całości wypowiedzi. W obu zatem rodzajach opisu uwzględnia się kontrolę podstawowych typów rozumienia – globalnego, selektywnego i szczegółowego. Istotny jest tu także cel słuchania – zrealizowanie określonego zadania. W przypadku *Standardów wymagań egzaminacyjnych* celem jest wykonywanie poszczególnych zadań testowych. Niektóre oparte są wyłącznie na recepcji, w innych dostrzec można elementy mediacji (np. na poziomie C2). Podobnie jest w ESOKJ, gdzie autorzy wyraźnie odróżniają słuchanie receptywne oraz rozumienie prowadzące do działania.

Schemat 6. *Użytkownicy SWE*

KIM SĄ UŻYTKOWNICY SWE?

(opracowanie własne na podstawie: SWE-WR, 2009)

Omawiając kwestię rozumienia celu wypowiedzi, należy podkreślić, że w tekście nie zawsze wyrażany jest on wprost, a jego odczytanie przez słuchającego wymaga posiadania określonej kompetencji pragmatycznej, utożsamianej często z umiejętnością właściwego odczytania tzw. intencji komunikacyjnej wypowiedzi. Autorzy SWE zwracają uwagę na tę umiejętność i wyraźnie określają, że zdający powinni:

- rozumieć wyrażone wprost intencje komunikacyjne wypowiedzi dotyczących podstawowych potrzeb życia codziennego (A1);

- rozumieć wyrażoną wprost intencję komunikacyjną wypowiedzi (A2);
- rozumieć intencje komunikacyjne wypowiedzi (B1);
- rozumieć treść i intencje większości mówionych wypowiedzi (B2);
- rozumieć treść i intencje prawie wszystkich rodzajów wypowiedzi mówionych (C1);
- swobodnie rozumieć treść i intencje wszystkich rodzajów wypowiedzi mówionych (C2).

(SWE-WR, 2009)

Kompetencja pragmatyczna w ESOKJ jest natomiast definiowana jako znajomość zasad, które pozwalają na organizację struktury wypowiedzi (kompetencja dyskursywna), jej używanie w określonych funkcjach (kompetencja funkcjonalna) oraz znajomość schematów nadawczo-odbiorczych (ESOKJ, 2003: 109). W procesie odbioru tekstów chodzi raczej o bierną znajomość składników kompetencji pragmatycznej, które ułatwią właściwe rozpoznanie celu komunikacyjnego danej wypowiedzi, zwłaszcza o umiejętność rozpoznawania tzw. funkcji mikro („kategorii funkcjonalnego użycia pojedynczych wyrażeń”) oraz funkcji makro („kategorii funkcjonalnego użycia języka podczas wypowiedzi”), a także o znajomość konkretnych schematów interakcji (np. pary typu *pytanie – odpowiedź*, *pozdrowienie – reakcja*) (ESOKJ, 2003: 109-113).

Kolejnym ważnym kryterium, na które kładzie się nacisk w obu dokumentach, jest jakość tekstu (nagrania) przeznaczonego do słuchania i sposób jego realizacji fonicznej (sposób wymowy i artykulacji, tempo mówienia). W ESOKJ mówi się więc o wypowiedziach *artykułowanych bardzo powoli i uważnie, z długimi pauzami* (A1), *artykułowanych wyraźnie i powoli* (A2), *artykułowanych wyraźnie i ze znanym sobie akcentem* (B1), (poziomy B2 i C1 – brak wskaźników na temat wymowy i intonacji), pojawiają się *teksty wypowiadane z naturalną szybkością rodzimego użytkownika języka* (C2). Więcej informacji na temat sposobu wymowy i intonacji oraz tempa wypowiedzi podają natomiast SWE:

- na poziomie A1 jest wymagana umiejętność rozumienia wypowiedzi mówionej powoli i bardzo wyraźnie, w bardzo dobrych (bliskich idealnym) warunkach akustycznych, z dostosowaniem wymowy i intonacji do możliwości percepcyjnych zdającego;
- na poziomie A2 pojawia się wymóg rozumienia wypowiedzi mówionej powoli i wyraźnie, w dobrych (bliskich idealnym) warunkach akustycznych z zachowaniem standardowej wymowy i intonacji;
- na poziomie B1 chodzi o rozumienie wypowiedzi mówionej w normalnym tempie, w dobrych (lecz nie idealnych) warunkach akustycznych, przy użyciu standardowej wymowy i intonacji;
- na poziomie B2 wymagane jest zrozumienie wypowiedzi mówionej w naturalnym tempie (także allegro), w dobrych warunkach akustycznych, z niewielkimi zakłóceniami (szumami);

- na poziomie C1 chodzi o wypowiedzi realizowane w naturalnym, szybkim tempie i w niedoskonałych warunkach akustycznych (gdy przeszkadza szum, hałas w tle);
- na poziomie C2 wymaga się rozumienia wypowiedzi realizowanych w naturalnym, indywidualnym, czasem bardzo szybkim tempie, często w trudnych warunkach akustycznych (gdy jednocześnie mówi kilka osób, przeszkadza szum i hałas w tle).

(SWE-WR, 2009)

Jak więc widać, w SWE sprecyzowano jasno i wyraźnie sposób realizacji fonicznej prezentowanych tekstów do słuchania oraz określono warunki akustyczne i elementy redundantne, które mogą się pojawić w słuchanych komunikatach (szumy, hałas i inne zakłócenia wynikające z naturalnego charakteru komunikacji). W opisach biegłości ESOKJ informacje tego typu pojawiają się tylko raz na poziomie B2 jako możliwe ograniczenia rozumienia: „*jedynie nadzwyczajny hałas w tle (...) może wpłynąć negatywnie na zdolność rozumienia*”. W dokumencie tym wspomina się w innym miejscu o różnych ograniczeniach, wynikających z warunków zewnętrznych, w których odbywa się recepcja tekstów. Jest więc mowa o istotnych dla zrozumienia wypowiedzi ustnej uwarunkowaniach natury fizycznej, takich jak:

wyrazistość mowy, hałas (pociągi, samoloty, tramwaje itp.), nakładanie się dźwięków (załoczona ulica, sklepy, puby, przyjęcia, dyskoteki itp.), zakłócenia (złe połączenia telefoniczne, odbiór radiowy, systemy nagłaśniające), warunki pogodowe (wiatr, mróz).

(ESOKJ, 2003: 53)

Na poziomach A1 i A2 wymaga się więc rozumienia (elementów) pojedynczych wypowiedzi, krótkich replik w ramach (krótkiego) dialogu oraz krótkich wypowiedzi monologowych; zdający na poziomie B1 powinni rozumieć pojedyncze wypowiedzi, wypowiedzi w ramach dialogów i polilogów oraz dłuższe wypowiedzi monologowe. Na poziomie B2 wymaga się rozumienia różnego typu wypowiedzi (w ramach rozmaitych monologów, dialogów i polilogów), na C1 zaś rozumienia prawie wszystkich, na C2 zaś – wszystkich rodzajów wypowiedzi mówionych.

Kolejnym wskaźnikiem, który wzięto pod uwagę w SWE, opisując umiejętność rozumienia ze słuchu, jest struktura i typ tekstu wypowiedzi. Od zdających wymaga się więc:

- na poziomach A1 i A2 umiejętności rozumienia (elementów) pojedynczych wypowiedzi, krótkich replik w ramach (krótkiego) dialogu oraz krótkich wypowiedzi monologowych;
- na poziomie B1 umiejętności rozumienia pojedynczych wypowiedzi, wypowiedzi w ramach dialogu i polilogu oraz dłuższych wypowiedzi monologowych;
- na poziomie B2 umiejętności rozumienia wypowiedzi różnego typu w ramach krótszych i dłuższych monologów, dialogów oraz polilogów;

- na poziomie C1 umiejętności rozumienia prawie wszystkich rodzajów wypowiedzi mówionych;
- na poziomie C2 umiejętności rozumienia wszystkich rodzajów wypowiedzi mówionych.

Oprócz powyższych informacji, zawartych w ogólnym opisie umiejętności, SWE w zakresie opisu sprawności rozumienia ze słuchu proponują dodatkowy opis wyodrębniający rodzaje tekstów, których rozumienie jest wymagane na danym poziomie znajomości języka polskiego. Zestawienia te, wraz z przykładami, uzupełniają ogólne opisy umiejętności. Jest więc w nich mowa, począwszy od prostych pojedynczych wypowiedzi intencjonalnych i tematycznych oraz krótkich dialogów, przez fragmenty monologów i polilogów, po dłuższe wypowiedzi ciągłe (jak np. wykłady, odczyty i prezentacje na tematy ogólne lub popularno-naukowe, przemówienia okolicznościowe itd.). Rysuje się tu wyraźny wzrost kompetencji w zakresie rozumienia określonego typu tekstu, od prostych, jednozdaniowych wypowiedzi, przez fragmenty krótkich monologów i dialogów, po rozbudowane monologi i polilogi.

Poza określeniem typów tekstów, z uwagi na ich strukturę gatunkową, oba opisy (ogólny i szczegółowy) zawierają informacje na temat rodzaju danej wypowiedzi ze względu na jej pochodzenie (źródło – radio, telewizja, film; rodzaj nagrania – autentyczne, pochodzące z wymienionych źródeł i specjalnie opracowane, nagrane w studiu do celów testowania). Ze względu na pochodzenie (źródło) tekstów mówi się także o przykładowych gatunkach typowych dla mediów (ogólnie – fragmenty programów radiowych i telewizyjnych, a zwłaszcza: reklamy, wiadomości, komentarze i reportaże radiowe i telewizyjne, fragmenty sprawozdań i dyskusji, komentarze do aktualnych wydarzeń, dyskusje i pogromy publicystyczne, konkursy, zagadki, sprawozdania sportowe, programy typu *talk show* oraz fragmenty filmów dokumentalnych i fabularnych, fragmenty seriali). Takie podejście jest zgodne z zaleceniami dokumentu Rady Europy, w którym wyróżnia się różne środki przekazu (media), mogące być nośnikiem informacji:

- głos ludzki (*viva voce*);
- telefon, wideofon, urządzenia do telekonferencji;
- systemy nagłaśniające;
- radio;
- telewizja;
- filmy kinowe;
- komputer (e-mail, CD-ROM itp.);
- kasety i dyski wideo;
- kasety i dyski audio (...).

(ESOKJ, 2003: 88-89)

Określone w ten sposób rodzaje i gatunki tekstów wymagają konkretnie ukie-
runkowanych strategii odbiorczych, które z kolei stanowią punkt wyjścia opisów

dopełniających ogólny opis umiejętności w zakresie rozumienia ze słuchu umieszczony w ESOKJ. Jak już wcześniej wspomniano przy okazji omawiania działań receptywnych, autorzy dokumentu, oprócz ogólnego opisu umiejętności rozumienia ze słuchu, wyprofilowali jeszcze trzy podstawowe i jedną dodatkową skalę opisu biegłości językowej w tym zakresie. Wszystkie z tych opisów dotyczą rozumienia konkretnych typów tekstów. Pierwszy opis odnosi się do rozumienia rozmowy między rodzimymi użytkownikami języka, drugi – rozumienia komunikatów i instrukcji, trzeci – słuchania komunikatów radiowych i telewizyjnych.

Uczestnik komunikacji, według prezentowanego opisu (zob. tabela 3), potrafi rozumieć rozmowy i dyskusje prowadzone nawet w większej grupie, mające niekiedy charakter debat na tematy znane mu i nieznanne. W opisie tym nie precyzuje się źródła tego rodzaju wypowiedzi, czy są to rozmowy wcześniej zarejestrowane i nagrane, czy też słuchający jest ich bezpośrednim obserwatorem lub uczestnikiem. Ważne jest tu jednak wskazanie na gatunek tekstu, jakim jest rozmowa czy dyskusja, a więc dialog, a nawet polilog. Rozumienie tego rodzaju wypowiedzi ustnych słuchanych opisują również polskie SWE.

Tabela 3. *Rozumienie rozmowy między rodzimymi użytkownikami języka*

ROZUMIENIE ROZMOWY MIĘDZY RODZIMYMI UŻYTKOWNIKAMI JĘZYKA	
C2	jak C1
C1	[Uczący się] bez trudu i z pełnym zrozumieniem słucha nawet skomplikowanych rozmów między osobami trzecimi prowadzonych podczas dyskusji grupowych lub debat, także na tematy abstrakcyjne, złożone i nieznanne mu.
B2	[Uczący się] potrafi nadążać ze zrozumieniem ożywionej dyskusji między rodzimymi użytkownikami języka. Przy pewnym wysiłku rozumie wiele z tego, co się wokół niego mówi, lecz skuteczne uczestniczenie w dyskusji z kilkoma rodzimymi użytkownikami języka, którzy w żaden sposób nie upraszczają swojego sposobu mówienia, może mu sprawiać pewną trudność.
B1	[Uczący się] potrafi nadążać za ogólnym zrozumieniem głównych tematów przedłużającej się dyskusji osób trzecich, przy wyraźnej artykulacji ich wypowiedzi w standardowej odmianie języka.
A2	[Uczący się] potrafi ogólnie określić temat dyskusji prowadzonej powoli i w jasny sposób.
A1	(brak wskaźnika)

(ESOKJ, 2003: 68)

Opis kompetencji w zakresie słuchania, przedstawiony w ESOKJ, precyzuje gatunki i typy tekstów, których rozumienie jest wymagane na określonych poziomach znajomości języka. Są to na przykład komunikaty i instrukcje. A zatem, podobnie jak w polskim dokumencie, jest tutaj mowa o słuchaniu komunikatów i ogłoszeń, z tym

że umiejętności ich odbioru poświęca się, podobnie jak w przypadku rozumienia rozmowy, osobny opis. Chodzi więc o rozumienie zarówno prostych wskazówek, np. jak z punktu X dotrzeć do punktu Y, pieszo lub korzystając z komunikacji miejskiej (poziom A2), zrozumienie prostych informacji technicznych (instrukcji działania sprzętu itp.) na poziomie B1 czy wreszcie o umiejętność wyławiania konkretnych informacji z komunikatów i ogłoszeń podawanych przez megafon, nawet złej jakości lub zniekształconych, np. na stacji kolejowej, stadionie (zob. tabela 4).

Tego typu umiejętności zostały także uwzględnione w polskim opisie kompetencji w sferze rozumienia ze słuchu i są one w różnym zakresie wymagane w zasadzie na każdym poziomie znajomości języka, przy czym rozumienie komunikatów podawanych przez megafon obejmuje, podobnie jak w opisie europejskim, dwa ostatnie poziomy znajomości języka (C1 i C2).

Tabela 4. *Słuchanie komunikatów i instrukcji*

SŁUCHANIE KOMUNIKATÓW I INSTRUKCJI	
C2	jak C1
C1	[Uczący się] potrafi wyławić konkretne informacje z komunikatów i ogłoszeń podawanych przez megafon, nawet tych o złej jakości lub zniekształconych, np. na stacji kolejowej, stadionie itp. Potrafi zrozumieć skomplikowane informacje techniczne, np. instrukcje działania dotyczące popularnych produktów i usług.
B2	[Uczący się] potrafi zrozumieć komunikaty i wiadomości na tematy konkretne i abstrakcyjne, przekazywane w standardowej odmianie języka z normalną prędkością.
B1	[Uczący się] potrafi zrozumieć proste informacje techniczne, np. instrukcje działania sprzętu codziennego użytku. Potrafi zrozumieć szczegółowe polecenia.
A2	[Uczący się] potrafi wyłowić główną treść w krótkich, jasnych i prostych komunikatach i ogłoszeniach. Rozumie proste wskazówki tłumaczące, jak z punktu X dotrzeć do punktu Y, pieszo lub korzystając z komunikacji miejskiej.
A1	[Uczący się] rozumie polecenia kierowane do niego w sposób uważny i powolny, a także potrafi stosować się do krótkich i prostych wskazówek.

(ESOKJ, 2003: 69)

Kolejny rodzaj słuchania ze zrozumieniem w dokumencie Rady Europy wiąże się z grupą tekstów pochodzących z radia, telewizji oraz nagrań. Jest tu mowa, podobnie jak w opisie polskim, o rozumieniu wiadomości radiowych, audycji dokumentalnych i nagrań, w których wypowiada się wielu rozmówców. Cechują się one, w zależności od poziomu, odpowiednim skomplikowaniem struktury. Uzupełnienie tego opisu w ESOKJ stanowi skala biegłości ujmująca umiejętność rozumienia oglądanych filmów i programów telewizyjnych. Chodzi w tym przypadku o odbiór prze-

kazu audiowizualnego, z jakim mamy do czynienia oglądając telewizję, nagrania wideo czy film z napisami (por. tabela 5).

Także i tego typu strategie odbiorcze, gdy słuchanie jest wspomagane przez obraz, pojawiają się w polskim opisie kompetencji dla sprawności słuchania i choć nie opisuje się ich bezpośrednio, to jednak obecność w opisie materiałów filmowych czy programów telewizyjnych, których rozumienie jest wymagane, w prosty sposób determinuje opanowanie umiejętności odbioru przekazu audiowizualnego przez zdającego³⁵.

Pozostaje tu do omówienia jeszcze jedna przykładowa skala wyznaczająca umiejętność słuchania w dokumencie Rady Europy, tym razem określona z perspektywy widza/słuchacza. Jest w tym opisie również mowa o konkretnych gatunkach i typach tekstów, które ich odbiorca, traktowany jako widz/słuchacz potrafi zrozumieć, a są to: wykłady i prezentacje, dyskusje, debaty i wystąpienia, najczęściej odniesione do zawodowej, publicznej, a zwłaszcza edukacyjnej sfery życia (por. tabela 6).

Tabela 5. *Słuchanie programów radiowych i telewizyjnych oraz nagrań*

SŁUCHANIE PROGRAMÓW RADIOWYCH I TELEWIZYJNYCH ORAZ NAGRAŃ	
C2	jak C1
C1	[Uczący się] rozumie szeroki zakres nagrań audio wraz z ich niestandardowym użyciem, a także potrafi wyłowić subtelne szczegóły dotyczące domniemyanych postaw i wzajemnych relacji rozmówców.
B2	[Uczący się] rozumie nagrania w standardowej odmianie języka, spotykane w życiu społecznym, zawodowym lub akademickim; potrafi właściwie zrozumieć zarówno poglądy i nastawienie, jak i treści wypowiedzi.
	[Uczący się] rozumie treści większości nagranych materiałów na tematy, którymi się interesuje, gdy wypowiedzi są formułowane w jasny i standardowy sposób.
B1	[Uczący się] rozumie główne wątki wiadomości radiowych i prostych nagrań na znane mu tematy, gdy wypowiedzi są stosunkowo wolne i przejrzyste.
A2	[Uczący się] rozumie i potrafi wybrać główne informacje z krótkich nagrań na tematy codzienne, gdy wypowiedzi są powolne i przejrzyste.
A1	(brak wskaźnika)

(ESOKJ, 2003: 69)

³⁵ Do testowania sprawności rozumienia ze słuchu na egzaminie certyfikatowym z języka polskiego jako obcego nie wykorzystuje się obecnie materiałów audiowizualnych (takich jak np. filmy czy programy telewizyjne). Jednak w celu kontroli rozumienia słuchanego tekstu stosuje się także elementy wizualne (zadania testowe z wykorzystaniem materiałów graficznych, takich jak obrazki, schematy, plany i mapy).

Tabela 6. *Słuchanie w charakterze widza/słuchacza*

SŁUCHANIE JAKO WIDZ/SŁUCHACZ	
C2	[Uczący się] potrafi śledzić ze zrozumieniem specjalistyczne wykłady i prezentacje, zawierające dużą liczbę wyrażen potocznych lub regionalnych oraz nieznanych mu określeń terminologicznych.
C1	[Uczący się] potrafi ze stosunkową łatwością zrozumieć większość wykładów, dyskusji i debat.
B2	[Uczący się] potrafi zrozumieć główne treści wykładów, wystąpień i raportów oraz innych form prezentacji akademickich/zawodowych, złożonych pod względem leksyki i struktury.
B1	[Uczący się] potrafi zrozumieć treści prostych, krótkich rozmów na znane sobie tematy pod warunkiem że wypowiedzi są artykułowane w sposób wyraźny i standardowy.
A2	(brak wskaźnika)
A1	(brak wskaźnika)

(ESOKJ, 2003: 69)

I tu także, chociaż nie profilując dodatkowej skali biegłości, autorzy polskiego opracowania, jak już to wielokrotnie sygnalizowano, stosują podobne kategorie opisu i uwzględniają podobne deskryptory.

Opisane typy tekstów dotyczą określonych sfer życia, w których zachodzi komunikacja. W dokumencie europejskim wyróżniono cztery podstawowe sfery: prywatną, publiczną, zawodową i edukacyjną. Używanie języka w każdej z nich wymaga znajomości określonych konwencji kulturowych i wchodzenia w odpowiadające im role komunikacyjne, których wykazy z kolei składają się na opis sprawności rozumienia ze słuchu zawarty w SWE.

Dla każdego z poziomów biegłości w opisie polskim wyodrębniono role komunikacyjne, w które muszą umieć wejść zdający, role te zaś przynależą do różnych, choć niewspomnianych eksplicytnie, sfer życia (zob. tabela 7).

W opisie poziomów biegłości językowej w zakresie rozumienia ze słuchu w ESOKJ pojawiają się także wskazania na konieczność opanowania określonych składników kompetencji socjolingwistycznej. Jak zauważają autorzy tego dokumentu, chodzi tu zwłaszcza o wyznaczniki relacji społecznych, konwencje grzecznościowe, a także umiejętność stosowania języka w określonych kontekstach komunikacyjnych (sytuacje formalne i nieformalne, rejestr swobodny i staranny itp.) oraz rozpoznawanie językowych wyznaczników pochodzenia regionalnego, etnicznego, społecznego czy zawodowego (dialekty i regionalne odmiany języka, zróżnicowanie społeczne i zawodowe języka).

Tabela 7. *Sfery życia w ESOKJ a role komunikacyjne w SWE*

SFERY ŻYCIA (ESOKJ)	ROLE KOMUNIKACYJNE (SWE)
sfera prywatna	kolega, przyjaciel, członek rodziny, gość
sfera zawodowa	pracodawca, pracownik, przełożony, podwładny
sfera publiczna	znajomy, nieznajomy, kolega, wynajmujący (np. samochód, lokal, mieszkanie), właściciel, urzędnik, kelner, klient, konsument, klient, kupujący, sprzedający, lekarz, pacjent, uczestnik rozmowy telefonicznej, turysta, uprawiający sport, kibic sportowy
sfera edukacyjna	uczący, uczący się, uczeń, student

(opracowanie własne)

Tego rodzaju elementy składowe kompetencji socjolingwistycznej zostały uwzględnione w opisie wymagań odnośnie do rozumienia tekstu słuchanego zawartych w SWE. Począwszy od poziomów A1, A2 i B1, jest w nich mowa o tym, że zdający powinni rozumieć komunikaty sformułowane w standardowej odmianie polszczyzny, co oczywiście wiąże się z posiadaniem przez nich określonej kompetencji językowej. Natomiast na znajomość zróżnicowania stylistycznego współczesnej polszczyzny zwraca się uwagę na poziomie B2, gdy mowa o rozumieniu wypowiedzi, które raczej nie powinny być nacechowane stylistycznie (nie zawierają zbyt dużo wyrażen potocznych), podczas gdy na poziomie C1 zdający muszą wykazać się rozumieniem tekstów zróżnicowanych stylistycznie (w tym także zawierających elementy potoczne), a na poziomie C2 mogą to być wypowiedzi dodatkowo zróżnicowane regionalnie. Takie stanowisko w odniesieniu do znajomości wewnętrznego zróżnicowania języka (jego odmian stylowych, społecznych i zawodowych) prezentuje także ESOKJ, w którym w ogólnym opisie umiejętności w zakresie rozumienia ze słuchu, podobnie jak polskich SWE, na wyższych poziomach znajomości języka pojawiają się odwołania do jego odmian: na poziomie C1 w czasie słuchania tekstu uczący się:

potrafi rozpoznawać w szerokim zakresie znaczenie wyrażen idiomatycznych i kolokwialnych, zauważając także zmiany rejestru wypowiedzi. (...) może czasem potrzebować objaśnienia szczegółów, zwłaszcza w przypadku nieznanosci danej odmiany języka regionalnego.

(ESOKJ, 2003: 109)

Oba dokumenty, mimo wielu zbieżności, różnią się jednak istotnie. Przy opisywaniu kompetencji w zakresie sprawności rozumienia ze słuchu w SWE przywiązuje się zbyt małą wagę do roli kontekstu w zrozumieniu wypowiedzi słuchanej. Zgodnie bowiem z rozwiązaniem przyjętym w ESOKJ:

strategie receptywne polegają na zastosowaniu odpowiednich schematów rozumienia na podstawie zidentyfikowania kontekstu i przy wykorzystaniu związanej z nim wiedzy o świecie.

(ESOKJ, 2003: 72)

Na strategię towarzyszącą odbieraniu tekstów, zdaniem autorów ESOKJ, składałyby się więc następujące elementy:

- w zakresie planowania – wybór kontekstu mentalnego, uaktywnienie schematu rozumienia, budowanie oczekiwań;
- w zakresie wykonania – odczytywanie wskazówek płynących z tekstu i formułowanie ich na podstawie konstrukcji znaczeniowych;
- w zakresie testowania hipotez – dostosowywanie wskazówek płynących z tekstu do przyjętego schematu rozumienia;
- w zakresie korekty – weryfikacja hipotez.

(ESOKJ, 2003: 72-73)

Umiejętność posługiwania się odpowiednimi strategiami towarzyszącymi odbiorowi tekstów (pisanych i mówionych) w dokumencie europejskim opisuje specjalna skala, określająca zdolność rozpoznawania wskazówek płynących z wypowiedzi ustnych i pisemnych oraz konstruowania znaczenia (ESOKJ, 2003: 73). Warto podkreślić, że opis ten wskazuje na rolę kontekstu w odbiorze i rozumieniu tekstów, odwołuje się do strategii dedukcji oraz pośrednio wskazuje na istotną rolę elementów redundantnych w procesie rozumienia ze słuchu. Tego typu ujęć brak w SWE.

4. Podobieństwo mimo różnic

Podsumowując wyniki analizy zapisów *Europejskiego systemu opisu kształcenia językowego* i *Standardów wymagań egzaminacyjnych*, można stwierdzić, że oba opisy – w zakresie tradycyjnie rozumianej sprawności rozumienia ze słuchu – chociaż wykazują się odmienną strukturą formalną, treściowo są do siebie zbliżone. W obu dokumentach wyróżnia się bowiem podobne elementy składające się na posługiwanie się językiem, a do ich opisu używa się zbliżonych bądź nawet tych samych deskryptorów.

W SWE (w części dotyczącej rozumienia tekstu słuchanego), podobnie jak w opisie europejskim, jest więc mowa (bezpośrednio lub pośrednio) o określonych wymaganiach w zakresie kompetencji lingwistycznej, pragmatycznej oraz socjolingwistycznej. Opisane przez ESOKJ umiejętności składające się na proces słuchania (fonetyczne, lingwistyczne, semantyczne i poznawcze) są oczywiście potrzebne i wymagane do zrozumienia tekstów egzaminacyjnych. Wykonanie opartych na nich zadań wymaga omówionych w *Europejskim systemie opisu* strategii działaniowych o charakterze receptywnym i produktywnym. Autorzy polskich standardów wskazu-

ją dodatkowo na role komunikacyjne, których znajomość wiąże się z określonymi sferami życia, scharakteryzowanymi w ESOKJ.

W przyszłości, korzystając z propozycji zawartych w dokumencie Rady Europy, można by zastanowić się nad zmodyfikowaniem zapisów w SWE dotyczących sprawności rozumienia ze słuchu, przez zastosowanie innych sformułowań w opisach poszczególnych składników kompetencji. Należałoby również opracować precyzyjne wykazy typów i gatunków tekstów przeznaczonych do słuchania, których rozumienie jest wymagane w zależności od poziomu zaawansowania językowego³⁶. Chodzi tu o podział zarówno ze względu na pochodzenie (źródło) danego tekstu, stopień jego opracowania na użytek testu egzaminacyjnego (materiały autentyczne i przygotowane w studiu nagrań), jak też o jego strukturę gatunkową (dialog, monolog, polilog itp.).

³⁶ Mówiąc o typach i gatunkach tekstów, należy pamiętać także o obszarach tematycznych, których dane gatunki dotyczą i w obrębie których funkcjonują. W SWE informacje tego typu, odnoszące się do tekstów wykorzystywanych do testowania różnych sprawności (w tym także rozumienia ze słuchu), są zawarte w dwóch rozbudowanych katalogach: *Katalogu A* (intencjonalno-pojęciowym) oraz *Katalogu B* (tematycznym) dla poszczególnych poziomów zaawansowania językowego.